

به نام خدا

جلسه کرسی ترویجی جناب دکتر عباس پناهی با موضوع: «بررسی نقش و تاثیر جریان مشروطه‌خواهی گیلانیان بر جنبش مشروطه در ایران» ساعت 10:30 روز دوشنبه 20 اسفندماه 1403 در سالن شورای دانشکده ادبیات و علوم انسانی با حضور ارزیابان و ناقدان محترم جناب دکتر رضا سیمبر، و جناب دکتر حمید عبادالهی و با مدیریت خانم دکتر نگین بی‌نظیر برگزار شد. در ابتدای جلسه دکتر عباس پناهی به طور اجمالی به طرح بحث پرداختند:

تحلیل مشروطه گیلان و تاثیرگذاری آن بر فراز و فرودهای مشروطه ایران را باید در ظرف زمانی و تحولات فکری ایران عصر قاجار و مناطق پیرامونی آن مورد تحلیل و بررسی قرار داد. از دیدگاه ایشان، دو مشخصه اصلی مشروطه گیلان را می‌توان در جنبش دهقانی و همچنین رادیکالیسم انقلابی گیلان عصر مشروطه جستجو کرد. براساس گزارش‌های تاریخی و همچنین اسناد آرشیوی، می‌توان به این نتیجه رسید، جنبش مشروطه‌خواهی از نظر مکانی و جغرافیایی در نقاط مختلف ایران، واجد یک خصوصیت مشترک و یکسانی نبود. در گیلان با ایده جدیدی از مشروطه‌خواهی روبه‌رو هستیم که اگر چه در مرحله نخست مشروطه نیز می‌توان نشانه‌هایی از آن را دید ولی در مرحله دوم به هژمونی اصلی این جنبش تبدیل شده بود، این ویژگی، رادیکالیسم انقلابی جنبش مشروطه گیلان بود. جنبش مشروطه در گیلان با تاثیرپذیری از ایده‌های قفقازی انقلابی‌گری به تدریج از مفاهیم محافظه‌کاری مشروطه در تهران فاصله گرفت و بیشتر به رویکردهای انقلابی قفقاز تمایل پیدا کرد و به‌ویژه در مرحله دوم یعنی در دوره‌ای که استبداد صغیر حاکم شد و مبارزان مشروطه دسته‌جمعی از گیلان به باکو و تفلیس فرار کردند و در آن جا برای مدتی با آزادی بیشتری با حامیان خود از نزدیک آشنا شدند و بعد از مدتی با تشکیلی به نام «کمیته ستار» به عرصه مبارزه با استبداد صغیر بازگشتند، این ویژگی به صورت مشخص غالب شد. دگردیسی تکاملی جنبش در مرحله دوم مشروطه به ویژه در گیلان ویژگی مشخصی را در جنبش مشروطه گیلان تثبیت کرد؛ همچنین با توجه به بستر اعتراضی در گیلان از سوی رعایای گیلانی و شورش آنان در برابر اربابان، رعایای گیلانی اعتراض‌های ملکی خود را با تحولات انقلابی پیوند داده و پس از شورش‌های متناوب و گسترده بعدها نقش موثری در ارودی مجاهدان گیلانی در فتح تهران داشتند.

جناب دکتر سیمبر به عنوان داور اول، ضمن اشاره به نکات برجسته و مهم پژوهش، بر این عقیده بودند که مشروطه گیلان را نمی‌توان صرفاً در فضای و حال و هوای محلی بررسی نمود. هرچند برخی معتقدند که مهمترین دلیل خیزش مردم علیه جریان استبدادی عصر قاجار ناشی از بی‌کفایتی آنان از یک سو و شرایط نیمه‌استعماری ایران به ویژه دخالت‌های بی‌حد و حدود روسیه و بریتانیا در ایران بوده است، اما برخی دیدگاه‌هایی که حدود بیست سال اخیر از سوی پژوهشگران جامعه‌شناسی و علوم سیاسی درباره میزان و تاثیرگذاری نقش مردم در تحولات اجتماعی مطرح شده است، را نمی‌توان نادیده انگاشت. به عنوان نمونه پژوهش‌های زیباکلام، رضاقلی، سیف و آجودانی بر این نکته تاکید دارند که بستر فرهنگی در ایران آشفته و ضعیف بوده و ناآگاهی مردم یکی از دلایل عدم موفقیت کارگزاران اصلاح‌طلب و منورالفکر در ایران بوده است. فقر اقتصادی از یک سو و فقر فرهنگی دو عامل عدم توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران بوده است. بی‌تردید گیلان نیز به عنوان بخشی از ایران خارج از این چارچوب عمل نمی‌کرده است.

جناب دکتر عبادالهی نیز به عنوان داور دوم علاوه بر نکات ارزشمند پژوهش دکتر پناهی و تمرکز ایشان بر موضوع گیلان و تاریخ معاصر ایران، نکات ارزشمندی جهت پرورش ایراد داشتند. ایشان بر این عقیده‌اند، نمی‌توان مشروطه گیلان را تنها در یک بستر محلی مورد تحلیل و ارزیابی قرار داد. همچنین معتقدند مشروطه گیلان به عنوان بخشی از حرکت تاریخی مشروطه‌خواهی در ایران به‌ویژه تهران و متاثر از آن بوده است. در ادامه بحث بر این نکته تاکید داشتند؛ هرچند نقش نخبگان سیاسی را نمی‌توان در

تغییرات اجتماعی نادیده گرفت، اما باید به نقش میکروفرهنگ‌ها و عوامل و شاخص‌های اجتماعی نیز توجه داشت. آیا جز روشنفکران و دهقانان نیروهای اجتماعی دیگری در گیلان در فرایند مشروطه خواهی نقش آفرینی نداشتند؟ در پاسخ باید گفت چرا. انجمن‌ها، گروه‌های سیاسی، اقلیت‌هایی مهم نظیر؛ ارمنی‌ها، زنان، همچنین مطبوعات و عوامل دیگر نیز در فرایند مشروطه‌خواهی گیلان موثر بودند. از سوی دیگر نباید در چارچوب گیلان و بستر منطقه‌ای جنبش مشروطه‌خواهی گیلانیان را تحلیل نمود، زیرا ممکن است این مطالب به بحث‌های منطقه‌ای دامن زند، تحولات سیاسی منطقه‌ای به عنوان جزئی از کل باید مورد مطالعه و پژوهش قرار گیرد. و نکات برجسته تحولات اجتماعی منطقه‌ای در چارچوب تحولات ملی مورد بررسی قرار گیرد.

در پایان دکتر عباس پناهی ضمن توضیح به پرسش‌های ناقدان مطرح به رفع شبهات موارد مطرح شده در جلسه پرداختند.